

Siyasetin Halet-i Ruhîyesi: Popülizm ve Demokrasi Dikotomisi*

Kerem Barış ALTINTAŞ, Özgür ÖNDER**

Siyasetin Halet-i Ruhîyesi: Popülizm ve Demokrasi Dikotomisi

The Two Sides of Politics: The Dichotomy of Populism Versus Democracy

Özet

1980'lerde Avrupa'da başlayıp, 2000'li yıllarda yoğun olarak hissedilen popülist siyaset öğeleri, demokrasi kavramının ve ilkelerinin önemini yitirmesine yol açmaktadır. Hükümetler tarafından uygulanan popülist politikalar demokratik olarak algılanabilmekte ve demokrasi kusurlu bir hale gelebilmektedir. Demokrasinin sürekli sekteye uğra(tı)ldığı, henüz sivil toplum alanının oluşmadığı ülkelerde popülist siyaset, demokrasinin gerekliliklerine zarar vermektedir. Demokrasinin boşluk ve çatışmalarından yararlanarak tıpkı onun gibi görünen popülizmin ortaya çıkması modern dönemin kaçınılmaz bir sonucu olmuştur. Bu çalışma da demokrasinin bir gereğiymiş gibi ortaya koyulan uygulama veya söylemlerin, aslında popülist siyaset mantığını hakim kıldığı ve demokrasinin yerleşikleşmesini güçleştirip kusurlu hale getirdiği ortaya koyulmaya çalışılmış ve bir karşılaştırma yapılarak çözüm önerileri sunulmuştur.

Abstract

Populist political elements that began in Europe in the 1980s and were intensely felt in the 2000s cause the the loss of importance in principles of democracy. Populist policies implemented by governments might be perceived as democratic and through this way, democracy might become flawed. In countries where democracy is constantly interrupted and civil society is not fully formed, populist politics harms the democracy. The emergence of populism has been an inevitable result of this period due to the gaps and conflicts within democracy. In this study, it has been revealed that the practices and discourses argued as a prerequisite of democracy actually dominate the logic of politics in the direction of populism and make democracy difficult to root in. A comparison along this line is made and solution proposals are presented.

Anahtar Kelimeler: Popülizm, Söylem, Demokrasi, Popülist Strateji.

Keywords: Populism, Discourse, Democracy, Populist Strategy.

Makale Türü: Diğer

Paper Type: Other

1. Giriş

Demokrasiyi anlama ve uygulama çabaları Antik Yunan'dan günümüze süregelmiştir. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren demokrasi terimi siyasetin bir olumlama sözcüğü haline geldi, iyi yönetim nasıldır? sorusunun cevabı demokrasi olarak yanıtlandırıldı. Günümüzde demokrasiyi, politik kararlar için bir engel olarak gören demokrasi karşıtları açık olarak anti-demokrat olarak görünmekten kaçınmaktadırlar. Bu durum demokrasinin kötü bir anlama bürünmesine neden olmakta ve demokrasiyi sekteye uğratan birçok sebep ortaya çıkarmaktadır. Tarih boyunca demokrasinin sekteye uğratılmasında birçok neden sıralanmıştır. Bunların başında, demokrasi karşıtı rejimler gelmekle birlikte, asker-sivil ilişkilerinin kesin sınırlarının çizilememesi ve darbelere ortam oluşması gelmektedir.

21. yüzyılda ise özellikle Avrupa'da demokrasinin işleyişini kusurlu hale getiren *popülizm* tehlikesine dikkat çekilmektedir. Avrupa Konseyi Başkanı Herman Van Rompuy, 2010 yılının Nisan ayında Frankfurter Allgemeine Zeitung'da Avrupa'da karşılaşılan tehlikenin popülizm olduğunu belirtmiştir. Dikkatle incelendiğinde, popülizm ve demokrasi arasında artların ve eksilerin yoğun olduğu bir alan karşımıza çıkmaktadır.

Bu çalışmada karşılaştırmalı siyasetin ilkelerinden yararlanılarak bu iki kavram arasındaki münasebeti ortaya çıkarmak ve beraberinde popülizmin tanımsal sorunlarının ve karmaşıklığının kuramsal bir düzluğe oturtulması esas

*Bu çalışma Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Özgür Önder danışmanlığında, Kerem Barış Altıntaş tarafından "Siyasetin İki Yüzü: Popülizm ve Demokrasi Dikotomisi" ismiyle tamamlanarak 26.11.2019 tarihinde savunulan yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

** Kerem Barış ALTINTAŞ, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, kerembaris_altintas@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9899-4100>, Özgür ÖNDER, Prof. Dr., Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, ozgur.onder@dpu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-8716-4769>.

alınmıştır. Özellikle demokrasi ve popülizmin ortak bir tarihsel alt yapıya sahip olması iki kavramı karşılaştırarak incelemeyi zorunlu kılmıştır.

Popülizm ve demokrasi arasında içsel/dışsal ilişkileri, gerilimleri ve çatışmaları tanımlayabilecek güçlü bir kavram olan “dikotomi”, iki kavram arasında birbirini var eden zorunlu bölünmeye işaret etmektedir. Dikotomi, Yunanca “dichia” ikili ve “temnein” kesmek, iki eşit parçaya ayırmak üzere büyüme noktasından ikiye ayırmak anlamına gelmektedir. Deleuze ve Parnet (1990: 39), iktidar aygıtlarının önemli kısmının ikili işleyişten oluştuğunu belirterek, herkesin bir duvara fişlenmesi, minimize edilebilmesi için mümkün olduğu kadar ikiye bölme yöntemini dikotomi olarak tanımlamıştır. Popülizm ve demokrasi arasında da dikotomik ilişkiden bahsedilirken iki kavramın tarihsel, toplumsal, ekonomik ve siyasal ilkelerinin birbirleriyle etkileşim içinde mümkün olunan en çok sayıda ikiye bölünerek bir karşıtlıklar alanı yarattığı söylenebilir.

Laclau (2013)'ya göre, tarihsel bağlamda popülizmin siyaset stratejisini üç ayrı döneme ayırmak mümkündür: birincisi Rus köylülerinin çıkarlarını önceleyen Narodnik hareket, ikincisi 1940'larda halkın çıkar ve taleplerinin iktidar tarafından dikkate alınmadığını öne süren Juan Domingo Peron popülizmi [Peronizm], üçüncüsü ise Avrupa'da gelişen ve “Yeni Sağın popülist başarıları” olarak nitelenen dönemdir.

Görünen o ki 19. yüzyılın ikinci yarısında ve 20. yüzyılın başlarında, gerek Asya gerek Doğu Avrupa'da popülizm, köylü kitleleri harekete geçirmek için etkili bir siyaset stratejisi olarak ortaya çıkmıştır. 21. yüzyılda ise özellikle Avrupa'da popülist siyaset ve popülist olarak nitelendirilebilecek liderlerin seçim başarıları Avrupa'da artan popülizm tehlikesi olarak yorumlanmıştır.

Popülizm 19. yüzyılda iki farklı coğrafyada yeşermiştir. Bunlardan ilki Rusya'da 1870'li yıllarda gözlenen ve köylülüğe yönelik sosyalist devrimci hareketti. Diğeri ise, yine aynı yüzyılın son on yılında Amerika'da, kırsal kesimde Amerikan popülizmi idi. Tarihsel bağlamda “halkçılık” düşüncesiyle ortaya çıkan popülizmin gelişmesi 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görünür bir duruma geldi. Bağımsızlığını kazanmış birçok ülkede görülen halkçılık daha sonra siyasette popülist bir stratejiye zemin oluşturmuştur. (Toprak, 2014: 3).

Popülizmin tarihsel bağlamını incelemek tanımı ve karakteristik özellikleri hakkında birtakım kolaylıklar sağlamaktadır.

2. Popülizm: Tanım Sorunu ve Tarihsel Bağları

1967 yılında Londra Ekonomi Okulu popülizmi tanımlamak amacıyla bir konferans gerçekleştirmiş fakat konferansa katılanlar popülizm için ortak bir tanıma ulaşamamışlardı (Müller, 2017: 21). 1969 yılında ise bu konferansta sunulan bildirilerden oluşan kitabın giriş bölümüne “Dünyada bir hayalet dolaşiyor popülizm hayaleti” (Ionescu ve Gellner, 1969: 1-5) yazılarak kavrama yapılan bu benzetme, popülizmin dünya üzerinde, farklı bölgelerde olabileceğini ve sürekli varlığını koruduğunu ortaya koymaktadır. Öyle ki dünyada popülist siyasetin kimi zaman etkili, kimi zaman etkisiz ama sürekli varlığı tanım sorununu da beraberinde getirmektedir.

Popülizmin bu tanım sorunu, onu içi dolu fakat karmaşık bir çuval haline getirmektedir. Bu çuvalın içinde, siyasal iktidarın siyasal davranışlarında mistisizm, antisemitizm, anti-entelektüalizm, yabancı düşmanlığı gibi siyaset tarzları yer alıyor (Toprak, 2017: 34). Popülizmin yazılı bir doktrin olmamasından kaynaklı, nasıl anlaşılacağına dair birçok siyasal itiraz vardır. Popülizmin ne olduğu sorusunda tartışmalar popülizmin demokrasiyi kuvvetlendiren mi yoksa ona zarar veren mi bir niteliğe sahip olduğunu anlamaya yönelik yapılmaktadır. Sol, sağ, demokrat, demokrasi karşıtı veya liberal her siyasi hareketin popülist siyasete dönüşebileceği ve popülizmin demokrasinin hem dostu hem de düşmanı olarak tanımlanabileceği kavramsal bir kaos bulunmaktadır (Müller, 2017: 24-25).

Popülizmin tanımlanmasıyla ilgili tartışmalar en genel olarak dört başlık altında toplanabilir. Birincisi, popülizmin bir ideoloji olarak kabul edildiği tanımlardır. İkincisi, popülizm bir hareket olarak tanımlanmaktadır. Üçüncü olarak popülizmin siyasal bir strateji olarak kabul edildiği tanımlardır (Akıllı, 2010: 14). Bunların dışında dördüncü bir tanımlama ise, Ernesto Laclau (2013)'nin “Popülist Akıl Üzerine” adlı çalışmasında popülizmi söylemsel bir pra-

tik olarak ele almasıdır. Bu çalışmada da popülizmin söylemsel pratikleri daha çok dikkate alınacaktır. Çünkü, Laclau'nun popülizmi söylemsel bir pratik olarak ele alması, Türk siyasal hayatına daha yakın durmaktadır[†]. Türkiye'de hem tek partili hem de çok partili siyasal düzen incelendiğinde uluslaşmayla birlikte karizmatik bir lider etrafında millet için, millete doğru, millet iradesi gibi sözsel argümanlar siyasette çok etki göstermiştir.

Laclau, popülist işleyişin temelinde, iktidar arayışı içindeki siyasal bir öznenin, o zamana kadar birikmiş çeşitli biçimlerdeki toplumsal çelişkileri ve rahatsızlıkları bir bütün olarak kendi bünyesinde toplayan ortak bir temayı öne çıkarması ve bunun üzerinden toplumun memnuniyetsiz kesimlerini iktidar bloğuna ve egemen ideolojiye karşı "halk" olarak işaret etmesi ve harekete geçirmesi yattığını belirtmiştir (Saraçoğlu: 2017). Laclau'nun popülist mantığı tanımlaması, popülizmi söylemsel bir pratik olarak ortaya koymakla birlikte, popülizmin aynı zamanda siyaset yapma stratejisi olarak görünür kılınabildiğini belirtmektedir.

Popülizmin tanımı için farklı görüşlerin konuşulduğu 1967 yılında Londra İktisat Okulu tarafından gerçekleştirilen konferans, popülizmin değişik tarihsel ve coğrafi koşullarda; yeni ile eski çatışması, modernizasyon, kırsal nüfusun yoksulluğu veya kentleşme gibi özel toplumsal durumlarda sık sık ortaya çıktığı belirtilmiştir. Tartışmada popülizm için geçerli kabul edilebilecek bir tanım önerisi oluşuyor. Bu öneriye göre popülist hareketler, ekonomik, kültürel, siyasal değişikliğin baskısına ve mevcut siyasal yapıdan yabancılaşmış entelektüellere başkaldıran veya tepki duyanların, halkın çıkarları için iktidarı hedefledikleri hareketlerdir. Ayrıca popülist hareketlerin, halkın basit ve geleneksel değerlerine dönme, bunları benimseme eğilimi taşıdığı belirtiliyor (Toprak, 1992: 45). Çoğunlukla popülist siyaset, yozlaşmış ve seçkin güdümlü demokrasiye karşı halkın çıkarlarını savunan bir strateji olarak ortaya çıkmaktadır.

Popülizme önemli katkıları olan Margaret Canovan tanım sorununu aşmak için popülizmi sınıflandırmıştır. Canovan, "tarımsal popülizm" ile kırsal olmayıp halk ile seçkinler arasındaki gerilimde ortaya çıkan "politik popülizm" birbirinden ayırmıştır. Tarımsal popülizmleri, çiftçilerin köktencilik, köylü hareketleri, entelektüel tarımsal sosyalizm; politik popülizmleri ise, popülist diktatörlük, popülist demokrasi, gerici popülizm, politikacı popülizmi olarak gruplandırıp popülizmin tarihsel süreçte edindiği farklı anlamların sınırlarını çizmeye çalışmıştır. Canovan'a göre, popülizmin coğrafi farklılıkları da aşabilecek temel iki özelliği; "halka başvurmak" ve "seçkinlik karşıtlığıdır". Bu durum evrensel olarak hem tarımsal hem de politik popülizmlerde ortaya çıkan ortak özelliktir (Canovan, 1981: 13, 294). Bu gruplandırmayı bir adım ileriye taşıyacak olursak, 2000'li yıllarda hızla artan kentleşme ve bunun bir türevi olarak kırsal nüfusun aşınması tarımsal popülizmlerin varlığını ve stratejisini azaltmıştır.

Tanım sorununu aşmak için çalışmada tarihsel bağlar ayrıntılı incelenmiştir. Dolayısıyla tarihsel süreç içinde popülizmin hangi yolları izlediği ve farklı coğrafyalarda ortak noktalarının neler olduğu tartışılarak tanıma ilişkin bir yol belirlenmeye çalışılmıştır.

Akademik yazında popülizmin doğuşu 19. yüzyılın sonlarına doğru Rus Narodnik hareketinin[‡] başlangıcı olarak gösterilmektedir. Narodnik hareket, Rusya'da kırsal yaşamı yücelten orta-sınıf entelektüel bir hareket olarak ortaya çıkmış ve kitleleri köylüler üzerinden harekete geçirebilecek popülist bir siyasal program izlemiştir (Toprak, 1992: 33; 2017: 44). Narodnikler sınıfsal bir devrim için, proleteriyayı değil köylüyü ilerici bir güç olarak görmektedirler. Bu yönüyle Canovan'ın sınıflandırmasına göre, Rus Narodnik hareketini tarımsal popülizmin şekli olan "entelektüel tarımsal sosyalizm" grubuna koyabiliriz.

Popülizm teriminin etimolojik kökeni ise, 1870-1890 döneminde "Grangers" ve "Greenbackers" diye bilinen çiftçi hareketine dayandırılmaktadır. 1892'de ABD'de demokratlara ve cumhuriyetçilere karşı 3. yol olarak Halk Par-

[†]Buradan, Türkiye'de popülizmin sadece söylemsel bir pratik olarak etkin olduğu anlamı çıkarılmamalıdır. Taggart'ın (2004) belirttiği gibi; popülizmin çevresine göre renk değiştiren bukalemunsu bir niteliği vardır. Türkiye siyasetinde popülizm, dönem dönem bu renk değişikliğine uğramıştır.

[‡]Narodnik hareket, Çarlık Rusyası'nın kapitalist gelişme sürecine girmesine tepki niteliği taşıyan ve Rusya kırsalının geleneksel kurumu olarak görülen köylü komünleri temel alınarak, kapitalizm aşamasından geçmeden sosyalizme varılabileceğini savunan düşünce akımıdır (Yalman, 1986: 18).

tisi adıyla aktivistlerin buldukları bir terimdir (Toprak, 2014: 22-23). Popülizmin tarihsel çıkış noktasını Rusya’da Narodnik hareket ve Amerika’da Halk Partisi [Popülist Parti] olarak gösterebiliriz. Laclau (2013: 19), Canovan’ın popülizmleri sınıflandırma biçimine işaret ederek, her ikisinin de tarımsal popülizme örnek oluşturduğunu fakat ABD’deki Halk Partisi’nin sadece çiftçilerin tarımsal eylemi olmadığını aynı zamanda seçkinlere ve servet sahiplerine karşı taşralı halkın ayaklanması olarak politik bir yana sahip olduğunu belirtmektedir.

3. Popülizmin Ön Koşulları: “Halka Başvurmak”, “Seçkinlik Karşıtlığı” ve “Genel İrade”

Latince *populus* kelimesi *halk* veya *kalabalık* yerine kullanıldığı gibi “egemenler olarak halk”, “millet olarak halklar” ve “yönetici seçkinlerin aksine sıradan/ortak insanlar” anlamlarına da gelmektedir (Canovan, 2004: 247-248). Literatürde farklı birçok tanımın mevcut olduğunu belirten Canovan popülizmin değişmeyen temel özelliklerini belirlemeye çalışmış ve literatürdeki çeşitli tanımların listesini yapmıştır (1981:4):

“Modernleşme sorunlarıyla karşı karşıya olan geri kalmış köylü ülkelerde ortaya çıkan sosyalizm.”

“Esas olarak sanayi ve finans sermayesinin tedrici tecavüzünün tehdidi altındaki küçük kırsal halkın ideolojisi.”

“Esas olarak değişmekte olan toplumda geleneksel değerleri hayata geçirmeyi hedefleyen kırsal bir hareket.”

“Halkın çoğunluğunun fikrinin seçkin(c) bir azınlık tarafından denetlendiği inancı.”

“Şu temel öncüle dayanan herhangi bir inanç veya hareket: Erdem, ezici çoğunluğu oluşturan basit halkta ve onların ortak geleneklerinde gizlidir.”

“Popülizm, halk iradesinin kendisinin bütün diğer ilkelerden üstün olduğunu beyan eder.”

Çalışmanın *Tanım Sorunu* başlığı altında belirttiğimiz gibi, böyle bir çeşitlilikle karşı karşıya kalan Canovan, popülizmi tarımsal ve politik olmak üzere iki gruba ayırarak (1981: 13) popülizmin tarihsel olarak edindiği çoklu biçimleri/tanımları bertaraf etmeyi denemiştir. Bu ayırımın popülizmin tarihsel ilerleyişi referans alınarak yapıldığı gerek Rus Narodnik hareketinde, gerekse Latin Amerika’daki hareketlerde kanıtlanmıştır. Tekrar belirtmek gerekir ki artık köy/kırın aşınması, özellikle 21. yüzyılda tarımsal popülizm biçimlerini ortadan kaldırmıştır. Yukarıda, literatürde bulunan tanım farklılıklarına baktığımızda, ortak olarak halk ve halkın olağan basitliğinin ön plana çıktığı ve popülizmin bu basitlikten yararlandığı sonucuna ulaşabiliriz. Tıpkı Ralf Dahrendorf’un (akt. Müller, 2017: 26) belirttiği gibi; “popülizm basit, demokrasi ise karmaşıktır”.

Popülizm konusunda kapsamlı çalışmaları olan Ernesto Laclau, kavramın tanımsızlığına dikkat çekerek, değişik siyasal olguların (Maoizm, Nazizm, Peronizm, Nasirizm, Narodnizm) hepsinde mevcut olabilecek ortak özellikler ileri sürmeyi denemiştir. Laclau toplumsal tabanları farklı hareketlerin bir bileşeni olarak algılanan “ortak şey”in popülizm olduğunu belirtmiştir (Laclau, 1998: 157). Laclau, popülizm ile ilgili tespitlerini yaparken Latin Amerika deneyimlerine bağlı kalmış fakat tanımın kapsamını belirli bir tarih ve coğrafi bağlamla sınırlandırmamıştır. Popülizmin herhangi bir coğrafya ile sınırlandırılmayacağı düşüncesi, ortak ilkeler üzerinden bir tanımlama yapılabileceğinin göstergesidir. Peter Worsley’in (akt. Laclau, 1998: 159) açıklaması popülizmi ortak ilkeler üzerinden tanımlama düşüncesini doğrular niteliktedir:

“Zaman, mekan ve kültürleri itibarıyla birbirinden ayrılan çok farklı özellikteki hareketler diğer özelliklerindeki farklılıklara karşın, bilinçli ve analitik bir biçimde aynı başlık altında, “popülist” başlığında toplanmamızı haklı kılacak belirli can alıcı özelliklere sahiptirler.”

Worsley’e göre, farklı hareketler siyaset tarzları bakımından popülist başlığı altında toplanabilir ve popülizme ait ortak özellikler belirlenebilir. Popülizmdeki tanım karmaşıklığına ilişkin sorunları aşmanın yolu son kertede ortak ilkeleri belirlemekten geçmektedir. Kavramla ilgili güncel tartışmalara bakıldığında ise, popülizmin ortak ilkeleri konusunda büyük ölçüde görüş birlikteliği vardır.

Latin Amerika, Rusya, Avrupa ve Türkiye’de birbirinden farklı coğrafyalarda popülist sürecin nasıl işlediğine bağlı olarak bir tanım belirli ölçüde mümkün olmaktadır. Fakat popülizme dair köşe taşlarını belirlerken popülizmin sürekli değişkenliği ve farklı hareket/ideolojiler içinde ortaya çıkabilirliği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu sebeple

Canovan'ın (1981) coğrafi farklılıkları aşmak için önerdiği, "halka başvurmak" ve "seçkincilik karşıtlığı" tarihsel süreçte popülizmin değişmeyen iki özelliğidir. Canovan'ın bu önerisini bir adım ileriye taşıyacak olursak, Zafer Toprak'ın (2014: 26) bu konudaki tespiti önemlidir:

"Popülizmin minimal bir tanımı halk ile kurulu düzen arasında bir çatışmayı gündeme getiriyor. Hemen tüm popülist eğilimler halka çağrıda bulunuyor ve bu açıdan anti-elitist bir nitelik taşıyor. Genel kitlenin iradesini engelleyen ve güç odakları olan azınlıklara karşı tavır koyuyor. Bu açıdan popülizm son kertede toplumu iki homojen ve antagonist kampa bölüyor: Bir tarafta saf halk kitlesi, öbür tarafta yoz elit kesimi yer alıyor. Diğer yandan ise, siyasetin genel iradeden ibaret olması gerektiğini savunuyor. Böylece minimum düzeyde popülizm üçlü sacayağı üzerine inşa edilmiş oluyor: halk, elitler ve genel irade."

Popülizmin değişmeyen iki özelliği olarak tespit edilen, "halka başvurmak" ve "seçkincilik karşıtlığı" argümanlarına bir de "genel irade" argümanı konularak tarihsel bağından kopmadan popülizme dair genel bir çıkarımda bulunabiliyoruz. Özellikle popülizmin genel iradeyi temsil ettiği iddiası çalışmanın popülizm ve demokrasi karşılaştırmasının temelini oluşturmaktadır.

Popülizmin üzerine oturduğu üçlü sacayak (halk, seçkinler, genel irade) göz önüne alınırsa, seçkin karşıtlığı popülist olmak için gerekli fakat yeterli değildir. Çünkü aynı zamanda popülistler seçkin karşıtı olmanın yanı sıra çoğulculuk karşıtıdır. Popülistler yalnızca kendilerinin halkı temsil ettiğini iddia ederler, bunun için iktidara gelmeden önce tüm siyasi rakipler ahlaksız ve yozlaşmış seçkinlerin bir parçasıdır. İktidardaki popülizm için ise her türden muhalefet meşru değildir ve popülist partiyi desteklemeyen kesim gerçek halkın bir parçası olarak görülmez (Müller, 2017: 36). Direkt olarak halka çağrı yapan her oluşumun/liderin/hareketin popülist olduğunu söylemek doğru olmaz. Müller (2017: 39) bu durumu şöyle ifade etmiştir:

"Antik Roma'dan alınma tabirler ile söylersek *pleblerin* (sıradan halkın) çıkarları için mücadele etmek popülizm değildir. Fakat sadece *pleblerin* (köleleri boş verelim ama asilzadelere karşı) *populus Romanus* (Roma Halkı) olduğunu veya *popularesin* (insanların) sadece belirli bir türünün hakiki halkı temsil ettiğini söylemek popülizmdir."

Gerçekten de farklı coğrafyalarda popülist oluşumlara baktığımızda bu durum popülist stratejinin belirleyici bir özelliğidir. Latin Amerika'da popülizmin öncüsü Peron'un kendini "en iyi demokrat", siyasi rakiplerini ise "demokrasi düşmanı" olarak tanımlaması; Avrupa'da 21. yüzyılda popülist partilerin kendilerini "gerçek vatansever" ilan ederek yabancı düşmanlığını siyasetlerinin bir ilkesi haline getirmesi; Türkiye'de ise DP popülizmi tarafından oluşturulan "Vatan Cephesi"nin dışında kalanların "kin ve husumet cephesi"nin bir parçası olarak ilan edilmesi popülist stratejide yaratılan karşıt unsurları doğrular niteliktedir.

Popülizmin önkoşullarına bağlı kalınarak birtakım ilkeler belirlenebilir. Buna göre; (1) belirli bir sınıfsal ayırım olmadan halk birdir ve özünde iyidir, (2) egemen olan halktır, halk isterse her şey mümkün olabilmektedir ve demokrasinin tek amacı halkın egemenliğini tesis etmektir, (3) halk kendini gelenek ve kültür ile var eder, kültür ve geleneğin korunması halkın yararına, (4) lider halkla özdeşleşmiştir, lidere bağlılık halka bağlılıktır, çünkü lider sadece halkın iradesini temsil eder (Albertazzi ve McDonnell, 2008: 6-7). Belirtilen bu ilkeler popülizmde mevcut olan ortak özelliği vurgulama açısından önemlidir. Canovan'ın "kurulu iktidar yapısına ve toplumun baskın ideal ve değerlerine karşı halk adına karşı çıkmak" (1981: 544-552) olarak tanımladığı popülizmde söylem, stratejiler üzerinden inşa edilir. Söylem inşa edilirken halk, seçkinler ve genel irade bu stratejiyi belirler. "İyi" halkın karşısında "kötü" seçkinlerin olması popülist söylemdeki en belirgin ortak özelliktir.

4. Latin Popülizmi

1960'lar Latin Amerika'da neoliberal politikaların etkin olduğu bir dönemdir. Popülist söylem Rusya'da olduğu gibi, pre-kapitalist [kapitalist üretim öncesi] değerler sistemine dönülmesi gerektiği yönünde oluşmuştur. Latin Amerika'da popülist siyaset biçimi; ekonomik bunalım sonucu iktidar bloku içindeki hegemonyası sarsılan oligarşinin siyasal ve ekonomik etkisini henüz tümünden yitirmediği bir ortamda, sanayi burjuvazisi, sanayi işçileri, egemen olmayan tüm kesimler arasında oligarşi iktidarına karşı üçlü bir ittifak kurulması yönündedir (Yalman, 1986: 24-25). Latin Amerika ülkelerinde popülist siyasetin seyri genel itibarıyla oligarşik bir seçkinler yönetimi ve onun karşısında duran sınıfsal gruplardır.

Latin Amerika’da bu durumun ortaya çıkmasını ve popülist stratejiyi anlamanın en sağlıklı örneği Arjantindir. 1943 yılında Arjantin’de gerçekleşen bir darbeye yer alan Juan Domingo Peron kurulan hükümette Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı olmuştur. Peron, göreve geldiğinde aldığı siyasi karar ve uygulamalarla ülkede siyasal bir kişilik olarak ön plana çıkmıştır. Öncelikli olarak işçi sınıfının çıkarlarının savunusu, sendikalarla yakınlaşma, kira sınırlaması getirmesi gibi kararlarla hem işçi sınıfının hem de yoksul kesimin büyük desteğini kazanıp “emekçi babası” ünvanını almıştır (Yetkin, 2010: 22). 1945 yılında hükümetteki anlaşmazlıklardan dolayı tutuklanan Peron’a sadakatlerini göstermek için 300.000 kişi yürüyüşe geçmiş ve Peron popülist bir lider olarak 1946 yılında devlet başkanlığına adaylığını açıklayıp aşağıdaki seçim konuşmasıyla popülist bir lider olarak Peronizm’in özünü ortaya koymuştur (Laclau, 1998: 204):

“Ben o halde, hasımlarımdan çok daha demokratım, çünkü onlar demokrasinin görüntüsünü, dışta kalan biçimini savunurlarken, ben gerçek demokrasinin peşindeyim. İşçileri, hatta en fakirlerini bile kapitalist zulümden koruyacak daha yüksek bir hayat standartının peşindeyim; oysa kapitalistler, proletaryanın sefaletini ve eski seçim hilelerini sürdürmelerini sağlayabilmek için devletin onları bir kenara atmasını istiyorlar. Sonuçta Arjantin, ülke pahasına iktidara gelen ve yaşayan birçoklarının onu suçladığı uykucu eylemlilik hızında atıl ve durgun kalamaz; Arjantin, sağlıklı ve temiz yaşamalı bir gencin sıkı nabzına tekrar sahip olmalıdır. Arjantin işçi sınıfının genç kanına ihtiyaç duymaktadır.”

Laclau, Peronizm’deki popülist unsurun nasıl oluştuğunu kavramaya çalışmıştır. Köylülüğün olmayışı, kent nüfusunun egemenliği, orta sınıfların gelişmiş olması, ülke çapında sendikacılığın önemi ve işçi sınıfının vazgeçilmez olarak kitlesel varlığı Peron’un 1955’te iktidardan düşüşünden sonra bile popülist siyasetin sürekliliğini sağlamıştır (Laclau: 1998: 206). Peron’un konuşmasındaki “gerçek demokrasi” söylemi popülizmin genel niteliğini ortaya koymaktadır ve sık rastlanan bir söylemsel pratik olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü, kendilerini “en iyi demokrat” olarak tanımlamak popülist liderlerin belirgin özelliğidir.

Peron yönetiminde ortaya çıkan popülist stratejinin bir diğer özelliği de karizmatik liderliktir. Peron’un emekçi babası ünvanını alması, karizmatik bir lider olarak Peron ile halkın farklı kesimlerinin arasında doğrudan bir diyalog kurmuş ve kitleler harekete geçirilebilmiştir. Kimsesizlerin kimsesi olmak ve lider ile halk arasındaki tüm kurumları kaldırmak karizmatik liderlik simgesinin getirdiği bir durumdur. Taggart’a (2004: 83-84) göre; Peron rejimi toplumsal adalet, ekonomik özgürlük, siyasal bağımsızlık söylemleri üzerine kurulmuştur. Sürekli kriz duygusuna yapılan vurgu ve kurtarıcı olarak Peron’un politikalarının gösterilmesi onun liderliğinin önemini arttırmıştır. Peron, güçlü merkezileşmiş bir yönetim oluşturmuş ve siyasette güçsüz veya sessiz yığınların temsiliyetini önceleyerek karizmatik liderlik vasıflarını kendinde toplamıştır.

Latin Amerika’da 2000’li yılların başlarında, sol çizgideki partiler ve liderler farklı ülkelerde seçim başarılarıyla hükümete gelmişlerdir. 1998 yılında Venezuela’da Hugo Chavez, 2002’de Brezilya’da İşçi Partisi lideri Lula da Silva [2006 yılında tekrar zafer kazanmıştır], 2003 yılında Arjantin’de Peronist lider Nestor Kirchner [Peron’un mirasını tekrar iktidara taşımıştır], 2006 yılında Bolivya’da Michelle Bechelet, Peru ve Meksika gibi ülkelerde de aynı şekilde Peron’un popülist siyaset tarzını sol söylem içinde kullanarak iktidara gelen birçok lider örnek gösterilebilir (Yetkin, 2010: 24). Popülist siyasetin Latin Amerika’daki tarihsel ilerleyişine bakıldığında kimi zaman sağ, kimi zaman sol iktidar ve liderler tarafından uygulandığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte denilebilir ki popülizm olgusu, sağ-popülizm veya sol-popülizm olarak karşımıza çıkmaktadır ve bu durum popülizm kavramının muğlaklığını daha da belirgin hale getirmektedir. İleride ayrıntılı olarak belirtileceği üzere, tarihsel süreçte popülist siyasete dair genel ortak noktalar bulunabilir ve ister sol ister sağ hareketler tarafından popülist siyaset izlensin özünde halk, seçkin ve düzen karşıtlığı, yabancı düşmanlığı, milliyetçilik gibi unsurları barındırdığı gözlemlenmektedir.

Latin Amerika’da popülist stratejinin varyasyonları ve bıraktığı miras, 21. yüzyıl Avrupası’nda da benzer gelişmelere sebep olmuştur. Avrupa’da popülist stratejinin tarihsel bağlamına geçmeden önce The Economist dergisinin 2015 yılında Latin Amerika popülizmini referans alarak, Avrupa’da nasıl bir popülist tehlikenin oluştuğunu analiz etmesi önemlidir. Dergide, Avrupa’da sağcı, ırkçı/ayırıcı, göçmen karşıtı liderlerin ve partilerin seçim başarıları sağlamaları popülist tehlike olarak yorumlanmıştır. Polonya, Danimarka, Hollanda, Fransa gibi ülkelerde sağ kanattan partiler göçmen karşıtı ve yabancı düşmanı söylemlerle ön plana çıkıp kitleleri peşlerinden sürüklemektedirler.

Dergi bu durumun tıpkı Latin Amerika'da olduğu gibi Avrupa ülkelerinde de zamanla temsili demokratik kurumları ve yasal sınırları aşındıracağı için altını çizmektedir (Playing With Fear, The Economist, 12.12.2015).

5. 21. Yüzyılda Avrupa'da Popülizm

2014 yılında Avrupa ülkelerindeki seçimlerde popülist olarak nitelenen partilerin oy oranlarının azımsanmayacak ölçüde yükselmesi, art arda gelen seçim başarıları bu tehlikeyi somutlaştırmıştır. Özellikle Ortadoğu'dan Batı Avrupa'ya başlayan göç dalgası, mülteci sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Tam da bu noktada Avrupa popülist partilerinin mülteci karşıtı söylemleri seçimlerde bu partilere büyük oranda oy kazandırmıştır.

Londra Ekonomi ve Siyaset Bilimi Okulu'nun 2015 yılında yayınladığı ve Cas Mudde tarafından yapılan *Populism in Europe: a primer*⁵ başlıklı çalışma ve verilen istatistikler popülizmin Avrupa'daki yükselişi ve nasıl bir karakterde olduğu ile ilgili çarpıcı sonuçlar vermektedir. Mudde çalışmasında popülizmin, demokratik olmayan bir liberalizm tarafından yaratılan sorunlara illiberal bir cevap olarak ortaya çıktığını belirtiyor. Popülistlerin Avrupa'daki ana söylemi Avrupa Birliği gibi ulusüstü kuruluşların yozlaşmış olduğu ve sorunlara çözüm bulamadığı yönündedir. Avrupa entegrasyonunun, göç veya mülteci sorununun yeniden yapılandırılması Avrupa popülistlerinin temel iddiasıdır. Ayrıca çalışmada popülist stratejinin hem sağ hem sol hareketler içinde oluşabileceği ve sol popülistlerin daha çok sosyalizm merkezli, sağ popülistlerin ise, milliyetçilik merkezli bir siyaset geliştirdiği gözlenmiştir. Buna dayanarak Güney Avrupa'da sol, Kuzey Avrupa'da ise sağ popülizmin ortaya çıktığı iddia edilmiştir (Mudde, 2015).

Heinrich Geiselberger'in (2017) editörlüğünü yaptığı "*Büyük Gerileme (Die Grosse Regression)*" adlı kitap, 21. yüzyılda göç ve mülteci sorunuyla birlikte Avrupa'da göçmen karşıtlığının, yabancı düşmanlığının, ırkçılığın, İslamofobinin artması ve bunun bir türevi olarak büyük seçim başarıları kazanan, azımsanmayacak bir seçmen desteğine sahip olan popülist partilerin, Avrupa'daki popülist tehlikeyi siyasal sisteme entegre etmesini farklı boyutlarıyla incelemiştir. Kitapta özellikle göçmen karşıtlığının ve beraberinde milliyetçi otoriter söylemlerin popülist partiler tarafından ustaca kullanıldığına dikkat çekilmektedir. Küreselleşmenin ve neoliberalizmin risklerinin ortak sonucu olarak demokrasi için yeni tehlikelerin ortaya çıktığı Avrupa'daki durum "*Büyük Gerileme*" olarak adlandırılmıştır.

Küresel risklerin hepsi [uluslararası terörizm, iklim değişikliği, finansal krizler ve son olarak büyük göç hareketleri] karşısında, kozmopolit bir "biz" duygusu inşa edilemediği için Avrupa yönetimlerinde bir boşluk oluşmuştur. Öyle ki, bu boşluğu mezhepçi ve milliyetçi niteliğe sahip popülist partiler, hareketler, liderler biz/onlar ayrımı ile doldurmuştur. Geline bu noktada 21. yüzyılda, Soğuk Savaş Döneminde olan dost-düşman ayrımının yerini "kültürler savaşı" durumu almıştır (Geiselberger, 2017: 13).

Popülist liderlerin yönetime geldiklerinde ulusal egemenliği yeniden inşa etme iddiası Geiselberger'in bahsettiği kültürler savaşına zemin hazırlıyor. Çünkü, popülist hareketler için ekonomik egemenlik önemli olsa da şüphe duyulacak bir tarafı mutlaka vardır. Bunun için ulusal egemenliğin temeli olarak ekonomik egemenlikten önce kültürel egemenlik ön plana çıkıyor. Popülist liderler, hareketler veya iktidarlar ulusal egemenlik sağlamak için kültürel çoğunlukçuluk, etnik milliyetçilik ve ülke içindeki entelektüel-kültürel muhalefeti bastırma yoluna gitmesi "kültürler savaşı" durumuna sebep oluyor (Appadurai, 2017: 19). Popülizmin, tarihsel süreçteki ilerleyişi incelenerek ortak noktalarının anlaşılacağına dair eğilimden yola çıkarak (Müller, 2017: 27), yeni otoriter popülist lider ve partilerin hepsi de, yabancı yatırımcıların, küresel anlaşmaların, uluslararası finansın ve sermayenin esiri olmuş ulusal ekonomilerin tam olarak kontrol edilemeyeceğini ve bu ekonomik unsurun yerinin, kültürel egemenlik anlayışıyla doldurulup siyasi bir güce ulaşılması gerektiği konusunda ortaklıklar (Appadurai, 2017: 22).

Popülizm 1980'li yıllarda Batı Avrupa'da siyasi bir hareket olarak gelişmeye başladı. Demokrasinin işleyişinde engel ve demokratik kurumları işlevsizleştiren siyasi hareket olarak olumsuz tanımlama içinde kullanıldı. Popülizmin çeşitliliği kavramın tanımını zorlaştırırsa da ortak noktalar bulmak mümkündür. Ayrıca Latin ve Avrupa'daki sürece bakıldığında büyük çoğunlukla olumsuzlanan bir kavram olarak ortaya çıkmıştır (Çakır, 2011: 13-14).

⁵ Cas Mudde'nin "*Populism in Europe: a primer*" başlıklı çalışmasının tam metni için bakınız. <http://blogs.lse.ac.uk/eurocrisispress/2015/06/21/populism-in-europe-a-primer/>

Yakın bir zamanda Avrupa ülkelerinde artan popülist başarıya oranla beklentileri karşılamasa da, 23-26 Mayıs 2019 tarihinde 9. kez yapılan Avrupa Parlamentosu seçimlerini hem popülist grupların az düzeyde başarı sağlaması hem de oy kullanan seçmenin vermek istediği mesaj yönüyle popülizm açısından değerlendirmek mümkündür.

% 51'lik oranla son 20 yılın en yüksek katılımının olması ve merkez sağ ile merkez sol grupların ilk defa parlamentoda çoğunluğu kaybetmesi, 2019 Avrupa Parlamentosu seçimlerini önemli kılmaktadır.

Bu seçimlerin bir başka önemi ise, seçim sonuçlarının farklı yönleriyle yorumlanarak farklı sorulara cevap olabileceğidir. Avrupa Birliği'ne olan güvenin ve inancın azalması sebebiyle popülizm bir başarı sağladı mı? sorusuna da evet yanıtı verilebilir; Avrupa Birliği'nin yerleşik düzeni güçlü mü Birliğe güven hala var mı? sorusuna da evet yanıtı verilebilir. Bu yönüyle seçim sonuçlarını kesin hatlarıyla değerlendirmek zor olsa da, önceki yıllarda ki seçim sonuçları ile kıyaslandığında Avrupa'da seçmenin bir hareketlilik, değişim ve güven istediği söylenebilir.

1979 yılında % 62 olan seçimlere katılım, 2014 yılında % 42,6'ya kadar düştü. 2019 yılında ise, % 51 ile son 20 yılın en yüksek katılımı sağlandı. Avrupa Birliği'nin 21 üye ülkesinin ve yaklaşık 400 milyon seçmenin katılım sağladığı 2019 seçimlerinde 751 parlamenter belirlendi. Seçimler sonucunda parlamentoda en kalabalık merkez sağ grup olan Avrupa Halk Partisi (EPP) 180 parlamenterle birinci oldu (www.ntv.com, 27/05/2019).

2019 yılı seçimlerinde başarı gösteren aşırı sağ popülist grup olan Avrupa Muhafazakarları ve Reformistleri (ECR) 2014 yılında 46 olan temsilci sayısını 59; Uluslar ve Özgürlükler Avrupası (ENF) 2014 yılında 41 olan temsilci sayısını 58; Özgürlükler Avrupası ve Doğrudan Demokrasi Grubu (EFDD) ise 2014 yılında 38 olan temsilci sayısını 54'e çıkardı (www.trthaber.com, 28/05/2019).

Parlamentoda sandalye sayılarını arttıran üç popülist grup, AB'ye şüpheli yaklaşım, göç ve milliyetçilik konularında diğer gruplardan keskin olarak ayrılmaktadır. Artan göçlerle birlikte mültecilerin Avrupa'nın düzenini tehdit ettiği düşüncesi, Avrupa Birliği'nin kurumlarının işlevini yitirmesi ve Avrupa insanının sorunlarına yanıt olamaması, Avrupalılık bilincinin önemini kaybetmesi gibi düşünceler bu üç siyasi grup tarafından benimsenmiştir.

2010'da başlayan ekonomik krizin etkilerinin hala sürmesi, 2015'de göç krizine Avrupa Birliği tarafından çözüm üretilememesi, dünyada büyük bir tehlike oluşturan ekoloji sorunlarına bir alternatif getirilememesi Avrupa seçmeninde AB'nin geleceğine yönelik bir güven kırılması ve karamsarlığa yol açtı. Dolayısıyla bu durum Avrupa'da, AB karşıtı aşırı sağın yükselişi ve Britanya'nın AB'den çıkış (Brexit) sürecinin başlaması sonucunu doğurmuştur (Eralp, 2019: 2-3).

Avrupa Parlamentosu seçim sonuçları popülizm için büyük bir zafer sayılmasa da, merkez sağ ve solun güç kaybetmesi, seçmenin Avrupa'da değişim mesajı vermesi popülizmin belirleyici gücünü ortaya çıkarmakla birlikte, aşırı sağ ve popülist kanadın Avrupa şüphelileriyle biraraya gelerek parlamentonun % 25'ini oluşturabilecek bir pozisyonda olması (Vatandaş, 2019: 2) popülist stratejinin Avrupa Parlamentosu içinde üstü örtük ama etkili bir başarı sağladığını göstermektedir.

6. Demokrasi

Siyaset felsefesinin temellerinin Antik Yunan düşünce sisteminde atılması, siyasetin bir ögesi olarak demokrasinin de ilk kuramsal temelini Antik Yunan'da birçok düşünür tarafından oluşturulmaya çalışılmasına sebep olmuştur.

Latince "*demos*" ve "*kratos*" kelimelerinin birleşmesiyle oluşan "*dimokratia*" yani demokrasinin köklerini MÖ 5. Yüzyıldan itibaren Antik Yunan'da görmek mümkündür. *Demos*, o dönemde kentte yaşayan vatandaşları, sıradan insanları veya alt tabakada yaşayanları tanımlamak için kullanılıyordu. *Kratos* ise, güç, egemenlik veya iktidar anlamlarında kullanılmıştır (Miller, 1994: 163). Etimolojisine bakıldığında bir halk egemenliği söz konusudur. Antik Yunan'da da bu anlamıyla demokrasi; gücü elinde bulunduranın ve yönetenin halk olduğu anlamına gelmiştir.

Aristoteles, demokrasiye karşı eleştirel olmakla birlikte, onu daha az kötü bir konuma koymuştur. Çünkü Aristoteles demokrasiyi başkanı olmayan bir aileye benzetir, başkanı olmayan bir ailede herkes eşittir ama burada yönetim zayıf olduğu için herkes her istediğini yapabilme hakkına sahip olmuştur (Aristoteles, 2010: 168). Aslında Aristoteles bu tanımlamalarını yaparken doğal düzenden sapmayı "bozulma" olarak nitelemiş ve bozuk yönetim

biçimlerinin olduğunu söylemiştir. Aristoteles'e göre, ortak yararı gözetenler doğru, egemen sınıfın ya da kişinin yararını gözetenler bozuk yönetim biçimleridir. Ortak iyiliği amaçlayan tek kişinin yönetimi *krallık*, ortak iyiliği amaçlayan azınlığın yönetimi *aristokrasi*, ortak iyiliği amaçlayan yurttaşlar topluluğunun yönetimi ise *politeiadır*. Bunları doğru yönetim biçimleri olarak ortaya koymuştur. Bu yönetim biçimlerinin sapması sonucunda bozulma gerçekleşmektedir. Ona göre krallıktan sapmanın sonucu *tiranlıktır*, aristokrasiden sapmanın sonucu *oligarşidir*, politeiadan sapmanın sonucu ise *demokrasidir* (Kalaycı, 2014: 52). Doğru yönetim şekilleri içinden ideal olanı politeiadır. Politeia; zenginlik, özgürlük, eğitim ve soyluluk bakımından eşit ve benzer olan aralarında dostluk ilişkisi bulunan yurttaşlar yönetimidir. Bozulmuş yönetim biçimleri arasından en ideali ise demokrasidir (Kalaycı, 2014: 53).

Demokrasinin modern dönemde doğrudan demokrasi, temsili demokrasi, müzakereci demokrasi, radikal demokrasi, liberal demokrasi, elitist demokrasi gibi birçok farklı adlandırmaya maruz kaldığı görülmüştür. Fakat temel olarak demokrasinin doğrudan ve temsili olmak üzere iki farklı yönü üzerinde yoğunlaşmış ve tartışmalar bu ekseninde ilerlemiştir.

6. 1. Demokrasi Araçları

Temsili demokrasi ve doğrudan demokrasi arasında temel ayrım; müzakere temsili demokrasiye parlamentoda temsilciler aracılığıyla gerçekleştirilirken, doğrudan demokrasiye aracısız bir şekilde gerçekleştirilmektedir (Budge, 1996: 35). Özellikle popülizmin stratejisiyle büyük bir uyum sağlayan doğrudan demokrasi, lider ile halkın arasında aracısız ve doğrudan bir alan yaratmaktadır.

Temsili demokrasi ise; Robert Dahl'ın modern dönemde kavramsallaştırdığı etimolojik olarak "birçok" ve "yönetmek" anlamlarına gelen poliarsi kavramıyla ilişkilendirilebilir (Dahl, 1998: 90). Çünkü temsili demokrasinin temelinde parlamento, temsilciler, seçimler, ifade hürriyeti, katılım gibi çoğunluğun uzlaşısını içerebilecek araçlar vardır. Temsili demokrasi demokratik sistemlerin içinde kabul görmüş bir demokrasi şeklidir.

Siyasi Partiler: Demokrasilerde düşünce, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü vazgeçilmez unsurlardır (Touraine, 2015: 16). Demokratik sistemlerin en temel kurumu olarak görülen siyasi partiler temsili demokrasiyi gerçekleştirmekte temel bir role sahiptirler. Özellikle çok partili siyasal sistemlerde partiler, üyelerinin düşüncelerini tek bir çatı altında ve doğrudan ifade edebilir. Demokrasinin ilkelerinden olan dernek, parti ya da organizasyon kurma hakkının kullanımı siyasi partiler ile olur. Siyasi partileri sadece iktidar olma yarışına girmek için kullanılan bir kurum olarak görmemek gereklidir. Çünkü, iktidarı kaybeden bir parti ister parlamentoda ister parlamento dışında olsun muhalefet konumundadır. Her türlü demokratik katılım süreçlerinde fikir beyan edip, görüş oluşturma hakkına sahiptir.

Parlamento: Halk tarafından seçilen temsilcilerin toplandığı, belirli kuralları olan, kararların alındığı ve yasaların yapıldığı kurumlar parlamentolardır. Dünya üzerinde ister demokratik olarak nitelensin ister anti-demokratik olsun hemen hemen tüm ülkelerde parlamento vardır. Siyasal, ekonomik veya toplumsal kararlar parlamentolarda görüşülür ve karara bağlanır. Demokrasi açısından parlamentonun önemi, halkın parlamentodaki karar süreçlerine ne derecede katıldığı veya etkilediğidir.

Parlamentosuz bir demokrasinin kesinlikle düşünülmemeyeceğini belirten Hans Kelsen, demokrasinin kaderinin parlamentarizmin kaderine bağlı olduğunu altını çizmiştir (Kelsen, 2019: 34). En genel ifadesiyle temsili demokrasiyi, günümüzde fiilen uygulanması mümkün olmayan doğrudan demokrasiye ayıran kurum parlamentodur. Hem demokrasilerde hem de siyasal sistemlerde parlamentarizme büyük sorumluluk yükleyen Kelsen, modern demokrasinin, parlamentonun günlük sorunları çözebilecek bir araç olarak ortaya çıkmasıyla yaşayabileceğini belirtmiştir (a.g.e., 2019: 35).

Seçimler: Serbest seçimle gelmemiş ve serbest seçimlerle değiştirilemeyecek bir halk egemenliğine demokratik denilemez. Demokrasiyi yöneticilerin düzenli aralıklarla, adil ve eşit bir şekilde gerçekleştirilen serbest seçimlerle belirlenmesi olarak tanımlamak gereklidir (Touraine, 2015: 38). Elbette böyle bir tanım yapılırken demokrasinin diğer araçları ve ilkeleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Çünkü unutulmamalıdır ki seçimler demokrasi için gerekli fakat yeterli olmayan asgari bir mekanizmadır.

Temsili demokrasiye yöneltilen eleştiriler arasında en fazla eleştiri halkın iradesini ve egemenliğini yansıtmadığı gerekçesiyle seçim olgusuna yapılmaktadır. Çünkü her ne kadar temsili demokrasilerde egemenliğin sahibi halk olsa da, kullanımı seçtiği temsilciler eliyle yürütülmektedir. Bu yöntemin, seçim dönemleri dışında halkın katılımını kısıtladığı ve onları sadece seçimlerde oy veren birer görevli haline getirdiği düşünülmektedir (Çam, 1999: 263-264). Üzerinde birçok tartışma olmasına rağmen demokrasinin diğer araçları ve ilkeleri bu durumun önüne geçilmesinde etkin bir role sahiptir. Örneğin siyasi partilerin, sendikaların veya sivil toplum kuruluşlarının olması, halkın sadece seçimlerde değil seçim dışında olan karar alma süreçlerine katılımına olanak sağlamaktadır. Seçim olgusu dolaylı olarak sadece oy verme esnasında değil, sonrasındaki süreçlerde de halkın denetimine bir zemin hazırlamaktadır.

Sivil Toplum Kuruluşları, Baskı Grupları: Sivil toplum kuruluşları demokrasiyle birlikte ortaya çıkmasa da demokrasi sayesinde büyük önem kazanmıştır. Katılım nasıl olacak sorusunun ilk cevabı siyasi partiler aracılığıyla. Fakat daha da önemlisi organizasyon, dernek veya vakıf gibi her türden sivil toplum kuruluşları karar alma süreçlerine katılımı etkin bir şekilde gerçekleştirmektedir. Çünkü STK'lar genellikle siyasetin dışında kalarak yaşamın farklı birçok alanında manevra yapmaktadır. Farklı kesimlerden birçok insanın ortak talepler çevresinde birleştiği STK'lar, üyelerinin üst yöneticilere veya siyasi erke seslerini duyurabilmesinde etkin rol oynamaktadırlar.

STK'ların bir diğer temel özelliği ise, "çoğunlukçu model" ve "çoğulcu model" ayrımında ortaya çıkmaktadır. Çoğulcu bir anlayışın hakim olduğu demokrasi modellerinde azınlıkta kalan grup seçim veya karar alma süreçlerinde kaybeden olsa da STK'lar aracılığıyla süreçlere katılmaya ve talep belirtmeye devam eder. Tam bu noktada STK'lar çoğunluğun karşısında azınlık gruplarını koruyucu faaliyetler üstlenebilir (Gözler, 2015: 266).

7. Popülizm ve Demokrasi: Uzlaşma ve Çatışma

Popülizm ve demokrasinin karşılaştırmalı olarak incelenmesi, aynı zamanda bir siyasal sistemin içinde çatışma ve uzlaşmanın ne ölçüde hemhal olup, tüm siyasal sisteme nasıl sirayet edebileceğini gösterir niteliktedir. Çünkü demokratik dünyanın içinde barınan popülizm, özellikle 21. Yüzyılda farklı birçok siyasal sistemde hakim konuma gelerek, demokrasinin işlevinin ve gerekliliğinin sorgulanmasına sebep olmuştur.

Çatışma ve uzlaşma, demokrasi ile popülizmin arasında artılara ve eksilere işaret etmektedir. Popülizm, demokrasiye düzenleyici bir katkı sağlayabildiği gibi aynı zamanda demokrasiyi kusurlu hale getiren bir etkiye de sebep olabilmektedir.

7. 1. Uzlaşma

Popülizm demokrasiye ne ölçüde katkı sağlayabilir? Popülizm ve demokrasinin uzlaştığı noktalar nelerdir? Bu ve benzeri soruların yanıtlanabilmesi için popülizm ile demokrasinin içsel ilişkisinin ve demokrasinin siyasal sistemdeki niteliğinin incelenmesi gereklidir.

Siyasetin daha çok teknokrat sınıfının bir uğraşı haline gelmesi, elitlerin toplum içinde kanaat önderi seçilmesi ve siyaseti kendilerinden ibaret olarak görmeleri, kalabalık ve sıradan yığınlarda siyasi bir ilgisizliğe sebep olmuştur. Bu noktada popülizmin halkçı tutumunun kitleleri siyasete karşı ilgili hale getirmesi demokrasideki boşluğu doldurmuştur (Stavrakakis ve Katsambekis, 2014).

Liberallerin popülizme dair olumsuz düşüncelerini bertaraf etmeyi deneyen Kaltwasser, halkın iradesini ve seçeneğini yalnızca liberal kurumlara sıkıştırarak demokratik olanaklara ulaşamayacağını iddia etmiş ve popülizme bu anlamıyla ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir. Çünkü popülizmin müdahalesi siyasette koruyuculuk işlevi görmektedir (Kaltwasser, 2012: 188-189). Demokrasinin saf bir formu olarak tanımlanan popülizm, demokratik özdür. Halk iradesi ile anayasacılık arasındaki gerilimleri bertaraf etmenin yolu popülist bir stratejiden geçmektedir. Halk ile kurulan doğrudan ilişki birçok yönetim krizini çözebilmektedir (Kaltwasser, 2012: 189-193). Kaltwasser'ın demokratik öz olarak tarif ettiği popülizm, demokrasiyi yönlendiren, yapıcı bir işleve sahiptir. Popülist stratejinin yönetim krizlerini çözebilmesinin temel nedeni, onun herhangi bir eleştiriye maruz kalmamasından kaynaklanmaktadır. Çünkü, kriz anlarında popülizm yerine görünür olan demokrasinin işlevselliği sorgulanmaktadır.

Popülizmde söylem, seçkinlerin temsiliyetini eleştirerek doğrudan bir iletişimi haklı görür. Popülistler, doğrudan temsil hakkı kimdedir sorusuna popülist lider olarak cevap vererek politikada eskimiş veya yozlaşmış olan aracı kurumların yerine karizmatik aynı zamanda popülist bir lideri koyar, en doğru yolun liderin bilgeliğinden geldiğini

iddia ederler (Bora, 2006: 6). Aracı kurumların aslında demokrasiyi kusurlu hale getirdiği, bu yüzden popülist liderliğin halkın en iyi sözcüsü olduğu düşüncesi hakimdir.

O halde popülizmin demokrasiyi düzenleyici işlevinin; a) kitleleri siyasete karşı ilgili kılması, b) siyasette halk için koruyuculuk, c) anayasa ile halk iradesi arasındaki çatışmayı bertaraf etmesi, d) doğrudan temsiliyeti mümkün kılması gibi başlıklar altında toplanması mümkündür.

Bu noktada popülizmin demokrasi için yarar sağladığı görüşü her demokratik sistemde geçerli midir? sorusu önem teşkil etmektedir. Bu sorunun yanıtlanabilmesi için öncelikle popülizmin demokrasiyle çatışma durumlarının incelenmesi gerekmektedir. Çatışma ve uzlaşma durumlarının nasıl bir düzlemde ilerlediğini anlaşılır kılmak, popülizmin daha çok demokrasinin hangi aşamasında (kusurlu veya yerleşik) olduğuyla ilgilidir.

7. 2. Çatışma

Popülizme demokrasinin bir düşmanı olarak getirilen eleştiriler daha çok liberal bir zemine sahiptir. Liberal demokrasi ve onun kurumları için sorun teşkil eden popülizm en fazla eleştiriyi liberal demokratlardan almaktadır.

Popülizmin meşruiyet kaynaklarından biri çoğunluğun onayıdır. Liberaller bu durumun, bireyi kitle karşısında savunmasız ve talepsiz bir duruma getirerek haklarının gasp edilme tehlikesini barındırdığı konusunda popülizme eleştirel bir zemin hazırlamışlardır. O halde Alex Tocqueville'in (1994) tanımladığı "çoğunluğun despotizmi" durumu ortaya çıkmaktadır. Tocqueville her ne kadar demokrasinin çoğunluğun despotizmine dönme tehlikesi olduğunu ortaya koymuşsa da, bu durum özellikle 21. Yüzyılda popülizmin görünür kılınması ile birlikte yeni bir anlam kazanmıştır. Ve artık demokraside çoğunluğun despotizmine zemin hazırlayan olgu popülizm olagelmıştır.

Temsili demokrasi ile popülizm arasındaki içsel ilişki halk kavramı çerçevesinde gerçekleşmektedir. Her ikisi de halk iktidarını gerçekleştirmek için bir düzen sunar. Fakat, birey haklarının muhafaza edilmesi, azınlık-çoğunluk arasındaki talep krizleri gibi konularda ayrışmaktadırlar (Yılmaz, 2017: 40). Temsili demokrasi de belirli temsil araçları varken, popülizmde tek araç liderin halkla kurduğu doğrudan ilişkidir. Popülizm ve demokrasi arasındaki gerilim bu zıtlıktan çıkarak çeşitlenmektedir.

Popülizm, demokrasinin ara kurumları ile halkın arasındaki iletişim krizinde ortaya çıktığı için, kurumlarla bağıni kopararak karizmatik liderin doğrudan iletişimiyle siyaseti kişisel bir deneyim haline getirir (Canovan, 1999: 12-14). Popülistlerin tek vücut olması ve halkı kayıtsız lidere endekslemesi doğrudan temsile yaptıkları en önemli vurgudur (Müller, 2017: 53).

Aristoteles'in oligarşi ile demokrasi arasında ılımlı bir demokrasi sunan yönetim biçimi olarak açıkladığı politeia (Zabcı, 2011: 145) şemasından hareketle popülizm ve demokrasi arasında bir ilişki kurmaya çalışan Urbinati demokrasinin yerleşik hale geldiği toplumlarda popülizmin toplumu geri götürdüğü, demokrasinin yerleşik hale gelmediği toplumlarda ise düzenleyici işlevi olduğunu ileri sürmüştür (Urbinati, 1998: 112). Popülizm ve demokrasi arasındaki uzlaşma, demokrasinin kusurlu hale geldiği ve halkın karar alma süreçlerine kayıtsız kaldığı durumlarda uzlaşma yolu olarak ortaya çıkarken; daha çok demokrasinin ilkelerinin ve işlevinin yerleşikleşmiş olduğu yerleşik demokrasilerde popülizm ve demokrasi arasındaki çatışma olarak ortaya çıkmaktadır. Yerleşik bir demokraside popülizm mutlak suretle demokrasi için bir tehlike oluşturmaktadır.

8. Popülizmden Çıkış Yolları

Demokrasi, popülist stratejinin zararlarından kendini korumak için kendi kendini sınırlandırabilir mi? Popülizme bir çözüm önerisi aranırken demokrasinin niteliğini geliştirebilecek arayış ve yaklaşımlar tartışılmaya başlanmıştır. Bunlar arasında yer alan *Militan Demokrasi* kavramına da bu çerçevede başvurulmuştur. Çünkü popülizm demokratik dünyanın içinden gelen ve demokrasinin yerleşik unsurlarını kullanarak ortadan kaldıran bir strateji geliştirerek. Demokrasinin temellerinden biri olan anayasal kuralları askıya alma eğilimi taşımaktadır. Demokrasi ise, varlığını sürdürebilmesi ve kendi temel değerlerini koruyabilmesi için kendi kendini sınırlandırma refleksine militan demokrasi teorisiyle imkan yaratabilir.

Militan demokrasinin belirleyici üç unsuru, siyasi parti kurma, faaliyet yürütme ve düşünceyi örgütlenme olarak demokrasinin de sunduğu imkanlardır. Bu imkanlar demokratik yönetimi ortadan kaldırmak için kullanılacak olursa demokrasinin mücadelecı bir direnciyle karşılaşacaktır (Kirshner, 2017). Anayasal demokrasinin gerektirdiği ölçüde

sağlanan özgürlükler olduğu gibi, özgürlükleri ihlal edici “özgürlüklerin” de militan demokrasi anlayışı ile sınırlandırılması (Özbudun, 2011: 84), asırlar süren demokrasi mücadelesinin kazandığı bir hak olarak yorumlanabilir. Bu durum hukuki ve siyasi açıdan yeni bir yöntem olmamakla birlikte, anayasanın da kendi varlık ve işlevini sürdürebilmesi için kendi kurallarına bir takım sınırlandırmalar getirdiği, farklı anayasal sistemlerde gözlemlenmiştir. Fakat anayasal sınırlamalar bir kurallar bütünü çerçevesinde değerlendirilip, bağlayıcılık ortaya çıkarırken; demokrasinin kendi ilkelerini korumak için kendini sınırlandırması düşüncesi daha spesifik olarak yüzyıllardır tarihsel bir kazanım çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Popülizm tartışmalarının tam odağında olmasa da demokrasinin tabana yayılması dolayısıyla popülizmin aşılmasında gündeme gelen yaklaşımlar arasında yer alan yerel demokrasiye de bakmak yerinde olur. Tarihsel kökeni ortaçağ kent yönetimlerine dayanan *Yerel Demokrasi* kavramı, günümüzde yerel idarelerde uygulama alanı bularak bir sistemde demokrasi kültürünün temelini oluşturmaktadır. Halk katılımı, çoğunluk, odayışım, hesap verilebilirlik ve denetim gibi demokrasinin temel gerekliliklerinin uygulanması yerel yönetim birimlerinde etkin, kolay ve sürdürülebilir sonuçlar vermektedir (Pustu, 2016: 98). Yerel demokrasinin bölgesel düzeyde demokrasinin temel niteliklerini yerleşikleştirilmesi, ulusal düzeyde de demokrasiyi toplumun her bir bireyi için ulaşılabilir kılar. Bu bağlamda yerel demokrasinin güçlendirilmesini, popülizmin demokrasiyi kusurlu hale getiren stratejisini de ortadan kaldıran kuvvetli bir yol olarak göstermek mümkündür.

Popülizmin demokratik süreçleri kısıtlayıcı etkilerini bertaraf etmek adına gündeme gelen yaklaşımlar arasında *Müzakereci Demokrasi* de öne çıkar. Demokrasinin tüm ilke ve araçlarının “müzakere” süreçleriyle işlevsel hale getirilmesi gerektiği görüşü, *Müzakereci Demokrasi* modeliyle kavramsallaştırılmıştır. Müzakereci demokrasi herhangi bir lider, iktidar veya otoriteden bağımsız olarak yurttaşlar arasında bir dizi diyalog ve tartışmayla (Odabaş, 2010), kamusal alan yaratma eylemi olarak söylenebilir. Eşit ve özgür yurttaşlar yaratılan kamusal alanda herhangi bir baskı ve tahakküm altına girmeden özgürce tartışabileceklerdir. Demokrasinin böyle bir müzakere sürecinden geçmesi toplum için zorunlu bir ihtiyaç haline gelmesine etki eder. Bu bağlamda popülizmin bir yöntemi olarak karşıtlıklar yaratılarak bireylerin lider ile kurduğu doğrudan temas, yerini bireylerin birbirleriyle müzakere sonucu ortak fayda temelinde birleşmesini sağlayabilir.

9. Sonuç

Modern demokrasilerin bir problematiği olarak popülizmin etkisi demokrasinin kurumlarının, araçlarının ve unsurlarının çeşitlilik göstermesiyle doğru oranda artmaktadır. Popülizm demokrasinin her türden aracını kendi argümanları doğrultusunda kullanır veya o araçları ortadan kaldırma eğilimi taşır.

Popülizmin farklı birçok siyasi hareket, parti ve grup içinde kullanışlı bir strateji olması tanımındaki güçlüklerin diğer bir temel sebebidir. Değişen ve gelişen bir dünya sisteminde farklı mikro gruplar ortaya çıkmakta ve demokratik parlamenter hükümetler bunların taleplerine yanıt vermekte güçlük çekmektedirler. Bu durum popülizm için uygun bir ortam hazırlamıştır.

Popülistler aracı kurumlara karşı bir strateji geliştirmişlerdir. Çünkü onlar için en iyi yönetim ve olması gereken şey liderin halkla doğrudan iletişim kurmasıdır. Bu durum onlar için gerçek bir demokrasidir. Kararlar böylelikle daha etkin ve doğru alınır. Bununla birlikte genel bir sonuç olarak, demokrasinin yerleşik bir hale geldiği ülkelerde popülist stratejinin etkisi düşük veya hiç olmamaktadır. Demokrasinin kusurlu işlediği ve zaman zaman askıya alındığı yönetimlerde her an başarı sağlayabilmektedir. Ayrıca temsili demokrasinin de zaman zaman krizler yaşaması popülizme kapı açmaktadır. Bunun için demokrasilerde müzakere süreçlerinin etkin ve verimli bir şekilde yürütülmesi gerekmektedir.

Popülist stratejinin demokrasinin önüne geçmesini engellemek için etkin bir parlamenter sistemin tesisi ve sivil toplum alanının oluşturularak karar alma süreçlerine katılımın tam olması gerekmektedir.

19. yüzyılda Osmanlı siyasi sistemi üzerindeki değişimler ve yenilikler halkçılık tabanında popülizme kaynaklık etmektedir. Anayasalaşma hareketinin başlangıcı ve muktedir olanın sınırlandırılması ile birlikte halkın politik sürecin giderek bir parçası haline gelmesi, yöneten-yönetilen ilişkilerinin yeni nitelikler kazanmasına sebep olmuştur.

Yeni Osmanlılar halkı aktif hale getirmeyi de içeren siyasal bir liberalizm üzerinden ilk modern muhalefeti oluşturmuştur. Bu gelişmeler içinde yeniliklerin *kavramsal* boyutu olarak Efkâr-ı Umumiye (Kamuoyu) kavramının kazanılması gösterilebilir. Bu kavram ile birlikte topluma bir değer ve anlam yüklendi. Bütün bu gelişmeler kişilerin hayatlarına ve günlük yaşantılarına sirayet etmeye başlayınca demokrasi arayışlarında da, siyaset yapma biçimlerinde de yeni anlayışların ortaya çıkmasına sebep oldu. Popülizm zemin hazırlayan “halka değer atfetme” bu yeniliklerle de tamamlanmış oldu. İkinci bir evre olarak, Tek Partili dönemin “Halk için, halka rağmen halkçılık” söyleminin yerini, çok partili dönemde “söz, yetki ve karar milletin” söyleminin alması popülizmin halkla doğrudan bir iletişim kurma eğilimi taşıdığını göstermektedir. Türkiye’de iki dönem arasında popülizm bağlamında bir ayırım yapılacak olursa, tek partili dönemde kararlar otorite tarafından alınarak halka sunulmakta ve halk siyasal karar alma süreçlerinin dışında tutulmaktadır. Oysa, çok partili dönemde siyasal bir rekabet ortamının gelişmesiyle birlikte halk hem merkezi hem de karar verebilecek bir pozisyona gelmiştir (Sunar, 1985: 2077-2078). Bu yönüyle popülizmin halkçılık düşüncesi içinde zemin bulduğu ve değişen siyasal koşullara bağlı olarak tarihsel bir ilerleme gösterdiği söylenebilir.

Temsili kurumların, demokratik araçlar ve değerlerin ortadan kaldırılması, popülizm ve demokrasi arasındaki gerilimin arka planını oluşturmaktadır. Bunun içindir ki, popülizmin çok sık kullandığı demokrasi yanılsaması sözcüğü yaygınlaşmıştır. Tam bu noktada demokrasi yok olmamak için bir mücadele verirken, kendi değerlerini yeniden tesis etmesi veya yerleşik hale getirebilmesi için demokrasinin farklı modellerinin popülizmi bertaraf etme yolu olarak harekete geçirmek mümkündür. Çünkü popülizm bir tehlike olarak, demokratik sistemlerin kendi içinden doğan gelişen ve ilerleyen bir stratejidir. İlerlediği ölçüde de demokrasinin temel ilke, araç ve kurumlarını kusurlu hale getirmektedir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Makale için etik izin alınmasını gerektirecek bir durum söz konusu değildir.

Çıkar Beyanı

Makale ile ilgili çıkar çatışması durumu söz konusu değildir.

Yazarların Makaleye Katkı Oranları

Makaleye 1. Yazar (%50), 2. Yazar (%50) oranında katkı sunmuştur.

Kaynaklar

Avrupa Parlamentosu seçimleri sona erdi: Yeşiller ve aşırı sağ yükselişte. (2019, 25 Eylül). Erişim adresi <https://www.ntv.com.tr/dunya/avrupa-parlamentosu-secimleri-sona-erdi-yesiller-ve-asiri-sag-yukseliste,UYx6rEtQWEOiVhIOZJkXg>.

Avrupa Parlamentosu siyasi görüşlere göre koltuk dağılımı. (2019, 25 Eylül). Erişim adresi <https://www.trthaber.com/haber/dunya/avrupa-parlamentosunda-siyasi-goruslere-gore-koltuk-dagilimi-417247>.

Akıllı, H. S. (2010). Neoliberalizm ve neoliberal popülizmin yükselişi: Adalet ve Kalkınma Partisi örneği”, (Yayımlanmamış doktora tezi), Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.

Albertazzi, D. Ve McDonnell, D. (2008). Introduction: the spectre and the spectre. D. Albertazzi ve D. Macdonnell (Ed), Twenty-first century populism: the spectre of western european democracy içinde (1-11. ss.). Palgrave MacMillan, New York.

Appadurai, A. (2017), Demokrasi yorgunluğu. H. Geiselberger (Ed), (Çev. M. Şahin, A. BiçenA. N. Bingöl, O. Kılıç). Büyük gerileme: zamanımızın ruh hali üstüne uluslararası bir tartışma içinde (17-29. ss.). Metis Yayınları, İstanbul.

Aristoteles, (2010), Politika. (Çev. T. Mete). Remzi Kitabevi, İstanbul.

Bora, T. (2006), Ecevit’teki şeytan tüyü. Birikim Dergisi, Sayı: 212, https://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/5976/ecevit-teki-seytan-tuyu#.XOwkt84zY_4.

- Budge, I. (1996). The new challenge of direct democracy. Cambridge: Polity Press.
- Canovan, M. (1981). Populism. Junction Books: Londra.
- Canovan, M. (2004). Populism for political theorists ?. Journal of Political Ideologies. Keele University, 9 (3), 241-252.
- Çakır, M. (2011), Bir fenomen olarak sağ popülizm. M. Çakır (Ed.), Neoliberalizmin egemenlik aracı sağ popülizm Avrupa'daki sağ popülist parti ve hareketler içinde (13-28. ss.). Transform Europe.
- Çam, E. (1999). Siyaset bilimine giriş. İstanbul: Der Yayınları.
- Dahl, R. (1996). On democracy. London: Yale University Press.
- Deleuze, G. ve Parnet, C. (1990). Diyaloglar. (Çev. A. Akay), İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Eralp, N. A. (2019). Avrupa parlamentosu seçimleri ve Türkiye", Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı.
- Gözler, K. (2015). Anayasa hukukunun genel esasları. Bursa: Ekim Basımevi.
- Ionescu, G. ve Gellner, E. (1969). Giriş. I. Ghita, E. Gellner (Ed.), Populism: its meaning and national character içinde (1-5. ss.). Weidenfeld Nicolson: Londra.
- Kalaycı, N. (2014). Aristoteles. A. Tuncel, K. Gülenç (Ed.). Siyaset felsefesi tarihi: Platon'dan Zizek'e içinde (48-63. ss.) Doğu Batı Yayınları: Ankara.
- Kaltwasser, C. R. (2012), The ambivalence of populism: threat and corrective for democracy, Democratization 19(2), ss. 184-208.
- Kelsen, H. (2019). Demokrasi: doğası ve değeri. (Çev. Y. Uysal). Ankara: Dost Kitabevi.
- Kirshner, A. S. (2017). Militan demokrasi, (Çev. F. B. Aydal). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Laclau, E. (1998). İdeoloji ve politika. (Çev. H. Sarıca). İstanbul: Belge Yayınlar.
- Laclau, E. (2013), Popülist akıl üzerine. (Çev. N. B. Çelik). Ankara: Epos Yayınları.
- Miller, D. ve Coleman, J. (1994). Blackwell'in siyasal düşünce ansiklopedisi. (Çev. B. Peker, N. Kırış). Ankara: Ümit Yayınları.
- Mudde, C. (2015, 21 Haziran). Populism in europe: a primer. London School of Economics and Political Science. Erişim adresi <https://blogs.lse.ac.uk/eurocrisispress/2015/06/21/populism-in-europe-a-primer/>
- Müller, J. W. (2017), Popülizm nedir?, (Çev. O. Yıldız). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Odabaş, U. K. (2018), Tarihsel süreçte kamusalığın yapısal dönüşümü ve Habermas. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 22, 2051-2066.
- Özbudun, E. (2011). Türkiye'de parti ve seçim sistemleri, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Playing With Fear, The Economist, (2015, 12 Aralık). Erişim adresi <https://www.economist.com/news/leaders/21679792-america-and-europe-right-wing-populist-politicians-are-march-threat>.
- Pustu, Y. (2016). Yerel demokrasinin kökenleri. Sayıştay Dergisi. Sayı: 100, 89-107.
- Saraçoğlu, C. (2017). Sağ popülizm, faşizm ve günün ruhu: kavramsal bir tartışma. Nasıl Dergi, Sayı: 3, Erişim adresi <http://www.nasildergi.com/cenk-saracoglu-sag-populizm-fasizm-ve-gunun-ruhu-kavramsal-bir-tartisma>.
- Stavrakakis, Y. ve Katsambekis, G. (2014). Left-wing populism in the european periphery: the case of SYRIZA. Journal of Political Ideologies, 19(2), 119-142.
- Sunar, İ. (1985). Demokrat Parti ve popülizm, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İstanbul: İletişim Yayınları, (8), 2076-2086.

- Taggart, P. (2004). Popülizm, (Çev. B. Yıldırım). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tocqueville, A. D. (1994). Amerika'da demokrasi. (Çev. İ. Sezal). Ankara: Yetkin.
- Toprak, Z. (1992). Popülizm ve Türkiye'deki boyutları. Tarih ve demokrasi: Tarık Zafer Tunaya'ya armağan içinde (41-65. ss.). Türk Siyasal Yaşamı Sempozyumu Bildiriler Kitabı, Üniversite Öğretim Üyeleri Derneği, İstanbul: Cem Yayınları.
- Toprak, Z. (2014). 2. Meşrutiyet'te popülizm: Falih Rıfkı ve Ziya Gökalp'in halkçılık anlayışları. M. Alkan (Ed.). Yakın Türkiye tarihinden sayfalar Sina Akşin'e armağan içinde. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Toprak, Z. (2017). Janus'un iki yüzü: popülizm ve demokrasi. Perspektif, 23(3257), 32-35.
- Touraine, A. (2015). Demokrasi nedir ?. (Çev. O. Kunal). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Urbinati N. (1998). Democracy and populism. Constellations. 5(1), 110-124.
- Vatandaş, S. (2019). 2019 yılı Avrupa Parlamentosu seçimleri ve Türkiye. Erişim adresi https://insamer.com/tr/2019-yili-avrupa-parlamentosu-secimleri-ve-turkiye_2213.html.
- Yalman, G. (1986). Popülizm, bürokratik otoriter devlet ve Türkiye. 11. tez kitap dizisi 1: bunalım, az gelişmişlik, devlet içinde (16-69. ss.). İstanbul: Uluslararası Yayıncılık.
- Yetkin, B. (2010). Bir siyasal iletişim tarzı olarak popülizm: Turgut Özal'ın 'icraatın içinden' ve Recep Tayyip Erdoğan'ın 'ulusa sesleniş' konuşmalarının karşılaştırmalı incelemesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya.
- Yılmaz, Z. (2017). Popülizm, halk ve demokrasi: temsili demokrasinin açmazları radikal demokratik bir popülizmin imkanları. Mülkiye Dergisi, 41(1): 33-65.
- Zabcı, F. (2011). Aristoteles: yüce bir amaç olarak siyaset. M. A. Ağaoğulları (Ed.). Sokrates'ten jakobenlere Batı'da siyasal düşünceler içinde (125-150. ss.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Zizek, S. (2014). Popülist cazibe. Büyük gerileme: zamanımızın ruh hali üzerine uluslararası bir tartışma. H. Geiselberger (Ed.), (Çev. M. Şahin, A. Biçen, A. N. Bingöl, O. Kılıç), Büyük gerileme: zamanımızın ruh hali üzerine uluslararası bir tartışma içinde (211-224. ss.), İstanbul: Metis Yayınları.